

Türkiye’de Çok Boyutlu Zenginliğin Analizi: 2006-2010 Yılları Karşılaştırması The Multidimensional Richness Analysis in Turkey: Comparison of 2006-2010

Sine Kontbay Busun - Gonca Darik

Başvuru Tarihi: 24.04.2016

Kabul Tarihi: 18.05.2017

Öz

Bu çalışmada 2006-2010 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri ile Peichl ve Pestel (2013a)’in ikili eşik değeri yöntemi kullanılarak Türkiye’de çoklu-zenginliğin gelişimi incelenmiştir. Çoklu-zenginlik, sadece tek bir zenginlik ölçütünün – en yaygın şekliyle gelir seviyesinin – dağılımına bakmak yerine, birden fazla zenginlik ölçütünü eş zamanlı göz önünde bulunduran bir kavramdır. Çalışmada, zenginlik tanımlanırken düzenli ödenen vergiler, aylık ortalama konut masrafı, menkul kıymet geliri ve menkul kıymet harici kullanılabilir gelir olmak üzere toplam dört zenginlik boyutunun ortak dağılımına bakılmış ve zengin hanehalkı, boyut ayarlamalı zenginlik ve ortalama zenginlik oranları hesaplanmıştır. Zengin hanehalkı oranının gösterdiği üzere; 2006 ve 2010 yıllarında Türkiye’deki hanehalklarının yarısından fazlası hiç bir boyutta en üst yüzde 20’lik dilime girmemektedir. Sonuçlar, ele alınan dönem içinde gelir-servet dağılımının en üst derecede zengin (dört boyutun dördünde de zengin) gurup lehine değiştiğini göstermektedir. Bulgular gelir-servet eşitsizliğine arttırıcı yönde katkı yapan menkul kıymet geliri ve verginin, bölüşüm eşitsizliğini azaltmayı hedefleyen politika yapıcılar açısından önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çok Boyutlu Zenginlik, Gelir, Servet, Eşitsizlik

Abstract

We study the change in multidimensional affluence for Turkey from 2006 to 2010 by applying Peichl and Pestel’s (2013a) dual cut-off method to Income and Living Condition Survey. Multidimensional affluence considers the joint distribution of different richness indicators instead of only income as the traditional proxy of affluence. We use taxes, monthly average main residence expenses, income from securities and disposable income net of securities as the affluence dimensions to calculate the headcount ratio, dimension adjusted headcount ratio and average affluence share. The headcount ratio indicates that, in both 2006 and 2010 more than half of the households in Turkey are not at the top twenty percent of the distribution in any of the affluence dimensions. The results show that, from 2006 to 2010, the affluence evolves in favor of the households who are well off in all four dimensions. The results highlights the importance of income from securities and taxes for the policy makers aiming to reduce distributional inequality.

Keywords: Multidimensional Affluence, Income, Wealth, Inequality

Giriş

İktisatçı Stiglitz, Sen ve Fitoussi’nin önderliğinde kurulan Ekonomik Performans ve Toplumsal İlerleme Ölçüm Komisyonunun 2009 yılında hazırladığı raporun ardından akademik yazın alternatif ekonomik göstergeler arayışına ağırlık vermiştir. Adı geçen raporun izinde öne çıkan kavramlardan biri de zenginliğin tanımı ile ilgili olmuştur. Literatürde çok boyutlu ya da çoklu zenginlik olarak adlandırılan bu kavram, zenginlik ölçüsü olarak birden fazla göstergeyi aynı anda ve/veya birlikte göz önünde bulundurmaya önerir; diğer bir deyişle, zenginliği, alışlageldiği gibi tek bir gösterge – en yaygın şekliyle gelir seviyesi – ile sınırlandırarak tanımlamak yerine, zenginlik ölçütü olabilecek birden fazla kategori üzerinden daha kapsayıcı olarak ölçer. Yakın zamanda, gelir-servet dağılımını inceleyen araştırmacılar arasında Atkinson, Piketty ve Saez (2011) en üst gelir guruplarının gelir paylaşımını açıklayacak yöntemleri ayrıntılı bir biçimde tartışmıştır. Daha güncel olarak Piketty (2014), 21. Yüzyılda Kapital kitabında gelir-servet dağılımı ve bölüşümdeki eşitsizlik konusunda dikkatleri üst gelir-servet guruplarına çekmiştir. Yazındaki gelişmeler izlenerek; bu çalışmada 2000’li yılların ikinci yarısında Türkiye’deki üst gelir-servet gurubu için çoklu zenginliğin incelenmesi amaçlanmaktadır

Son dönemde, özellikle de yoksulluk ve eşitsizliği ele alan çalışmalarda, gelirin veya servetin tek başına fertlerin ya da hanehalklarının refahının yeterli bir göstergesi olamayacağı görüşü yaygınlaşmıştır. Örneğin, Atkinson (2003), Alkire ve Foster (2011) yoksulluğu ölçerken birden fazla kriteri eş zamanlı olarak ele alırlar. Ancak, literatürdeki zenginlik ve refahı inceleyen araştırmalarda ise, konunun genellikle tek bir kategori (çoğunlukla gelir kategorisi veya nadir de olsa servet) üzerinden tanımlanmakta olduğu görülmektedir (Atkinson 2005; Atkinson ve Piketty, 2007; Jenkins ve Jäntti, 2005; Kopczuk ve Saez, 2004; Piketty, 2005; Piketty ve Saez, 2006; Roine ve Waldenström, 2008,2011 ; Roine, Vlachos ve Waldenström, 2009; Saez, 2005). Gelir dağılımını incelerken toplumun en zengin kesimine odaklanan bu çalışmalar, sayıca oldukça sınırlı ve daha çok gelişmiş ülkeler içindir Decancq ve Ooghe (2010), Decancq ve Lugo (2012, 2013), Peichl ve Pestel (2013a, 2013b), Kontbay-Busun ve Peichl (2014)’in çalışmaları literatürde çok boyutlu zenginliği inceleyen az sayıdaki çalışmalardandır. Peichl ve Pestel (2013a)’in çok boyutlu zen-

ginlik (çoklu-zenginlik) yöntemini literatüre kazandırdığı çalışması, Peichl, Schaefer ve Scheicher (2010) tarafından zenginliği tek boyutlu olarak inceleyen yöntemin geliştirilmiş şeklidir.

Bu çalışmada çoklu-zenginlik, 2006-2010 yıllarına ait TUİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’nın hanehalkı düzeyindeki verileri kullanılarak, Peichl ve Pestel (2013a) ’in geliştirdiği zenginlik ölçütleri yardımıyla ve gelir ile servetin ortak dağılımına bakılarak nüfusun en zengin yüzde 20’lik dilimi için incelenmektedir. Çalışmada çoklu zenginlik, en geniş anlamda, anket değişkenleri arasından belirlenen dört gelir ve servet kategorisinin (düzenli ödenen vergiler, aylık ortalama konut masrafı, menkul kıymet geliri ve menkul kıymet harici kullanılabilir gelir) en az birinde en zengin yüzde 20’lik dilimde olmak koşulunu sağlamak olarak tanımlanmıştır. Bilgimiz dahilinde, Türkiye’de zenginliği birden fazla gelir ve servet kategorisini aynı anda göz önünde bulundurarak inceleyen kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle, çalışma literatüre yeni bir katkı sağlamaktadır.

Bu giriş bölümünü izleyen ikinci bölümde, kullanılan veri seti ve değişkenlere ilişkin bilgiler ile tanımlayıcı istatistiklere yer verilmektedir. Üçüncü bölümde, Peichl ve Pestel (2013a)’in geliştirdiği zenginlik ölçütleri açıklanmaktadır ve yöntem ayrıntılı olarak tartışılmaktadır. Araştırmanın bulgularının sunulduğu dördüncü bölümü ise, sonuç bölümü izlemektedir.

Veri Seti ve Tanımlayıcı İstatistikler

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, TUİK tarafından 2006 yılından bu yana ve Türkiye genelinde uygulanan, gelir dağılımı konusunda Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırılabilir hanehalkı ve fert düzeyinde veriler sunan bir panel ankettir. Bu çalışmada Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’nın 2006-2010 dönemine ait hanehalkı düzeyindeki verileri kullanılmıştır. Veri setinde örneklenen hanehalkı sayısı ile bu örneklemlerin temsil ettiği toplam nüfus içindeki hanehalkı sayısının yıllara göre değişimi Tablo 1’de gösterilmektedir. Tablo 1’de toplam nüfus içindeki hanehalkı sayısı, örneklemdaki hanehalkı sayısı ile hanehalkı ağırlık katsayısı çarpılarak hesaplanmıştır ve çalışmanın devamındaki bütün çözümlenelerde, sonuçların toplam nüfus içindeki tüm hanehalklarını temsil etmesi amacıyla hanehalkı ağırlık katsayıları

hesaplamalara katılmıştır. Tablo 1'den de görüldüğü üzere, Türkiye'de 2006 yılında yaklaşık 17,3 milyon hanehalkı bulunurken, bu sayı 2010 yılında 19,3 milyona ulaşmıştır.

Tablo 1. Hanehalkı Anketi

Yıl	Anketteki	Toplam nüfus
	Hanehalkı Sayısı	içindeki hanehalkı sayısı (n)
2006	10.920	17.284.150
2007	10.796	17.802.358
2008	11.228	18.251.712
2009	11.870	19.207.940
2010	12.106	19.321.204

Üst gelir grupları için çoklu-zenginliğin incelendiği bu çalışmada, zenginlik ölçütü olarak gelir ve servet birlikte ele alınarak, gelir ve servetin ortak dağılımına bakılmaktadır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (TUİK), gelir unsurlarını ayrıntılı olarak tanımlamakla birlikte, servete ilişkin niceliksel veri içermemektedir. “Düzenli ödenen vergiler” ve “aylık konut masrafı” serveti temsilen anketten seçilen iki değişkendir. Düzenli ödenen vergiler, ankette belirtildiği gibi, gelir vergisi hariç olup emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve düzenli ödenen varlık vergilerinin toplamıdır. Bu sebeple servet için iyi bir temsili değişkendir. Aylık ortalama konut masrafı ise, yalnızca konut sahipleri için sorulmuş olup sahip olunan konutun niteliğine ilişkin yaklaşık bir bilgi vermesi bakımından serveti temsilen kullanılmıştır. Gelir kategorisi için ise, ankette yer alan gelir öğelerinden

ikisi, menkul kıymet geliri ve menkul kıymet hariç kullanılabilir gelir, seçilmiştir.¹ Böylece bu çalışmanın amacı doğrultusunda çoklu-zenginlik, gelir ve servet değişkenleri üzerinden toplam dört boyutta tanımlanmıştır: Düzenli ödenen vergiler, aylık ortalama konut masrafı, menkul kıymet geliri ve menkul kıymet harici kullanılabilir gelir.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'ndan elde edilen hanehalkı gelir ve servet verilerine ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de sunulmaktadır. Görüldüğü üzere, düzenli ödenen vergiler, aylık ortalama konut masrafı, menkul kıymet geliri ve menkul kıymet hariç kullanılabilir gelirin tüm yıllar için ortalama değerleri ortanca (medyan) değerlerinden büyüktür. Bu basit gözlem dahi, gelir ve servetin hanehalkları arasındaki dağılımında bir çarpıklık olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 3., gelir ve servet kategorileri için hesaplanan ortalama-ortanca oranını sunmaktadır. Tablo 3'teki değerler Tablo 2.'de görülen ortalama değerlerin ortanca değerlerine bölünmesi ile elde edilmiştir. Görüldüğü üzere, 2006-2010 yılları arasında bütün gelir kategorilerinde ortalama-ortanca oranı düşerken, menkul kıymet geliri için 1.95'ten 2.29'a yükselerek, yüzde 17 oranında artmıştır. 2006 yılından 2010 yılına düzenli ödenen vergiler için hesaplanan ortalama-ortanca oranı yüzde 25 düşerken, menkul kıymet gelirine ait ortalama-ortanca oranının yüzde 17 civarında artması önemli bir bulgudur. Bu sonuç, menkul kıymet gelirinin gelir eşitsizliğine katkı yaptığını ortaya koymaktadır; bununla birlikte, düzenli ödenen vergilere ait ortalama-ortanca oranındaki düşüş gelir ve servet dağılımı çarpıklığını arttırıcı yöndedir. Kısaca, zenginler giderek daha çok zenginleşmekte ancak daha az vergi ödemektedirler.

¹ Araştırmada rapor edilmeyen menkul kıymet hariç kullanılabilir gelir, anket verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Tablo 2. Gelir ve Servet Kategorileri için Tanımlayıcı İstatistikler

	Değişken	Gözlem sayısı	Ortalama	Ortanca	En düşük değer	En yüksek değer
2006	Toplam kullanılabilir gelir	10,920	13,884.25	10,431.73	379.22	231,223.50
	Menkul kıymet harici toplam kullanılabilir gelir	10,920	13,141.23	9,924.52	-26,193.11	200,968.20
	Aylık konut masrafı	10920	158	122	3	1760
	Düzenli ödenen vergiler	9,124	105.86	20	0	18,937
	Menkul kıymet geliri	4,984	1,627.96	831.35	10	66,460.68
2007	Toplam kullanılabilir gelir	10,796	17,115.350	13,163.510	453.1	472,496
	Menkul kıymet harici toplam kullanılabilir gelir	10,796	16,024.280	12,333.270	-7,868	291,991
	Aylık konut masrafı	10,796	155.757	110	3	2,893
	Düzenli ödenen vergiler	9,067	119.951	25	0	19,150
	Menkul kıymet geliri	4,986	2,362.448	1000	20	196,349
2008	Toplam kullanılabilir gelir	11,228	18,074.960	13,820.270	150	399,155.2
	Menkul kıymet harici toplam kullanılabilir gelir	11,228	17,387.250	13,344.250	-765.060	383,062.900
	Aylık konut masrafı	11,228	182.087	131	1	2,792.000
	Düzenli ödenen vergiler	9,339	136.338	35	0	6,680.000
	Menkul kıymet geliri	3,986	1,937.185	825.645	50	111,518.600
2009	Toplam kullanılabilir gelir	11,870	19,696.700	14,944.820	95.77	546,629.100
	Menkul kıymet harici toplam kullanılabilir gelir	11,870	18,742.820	14,240.170	-205.45	545,829.100
	Aylık konut masrafı	11,870	210.254	151.500	0	2,525
	Düzenli ödenen vergiler	9,881	176.918	35	0	132,164
	Menkul kıymet geliri	4,338	2,610.097	1,174.695	50	200,075.600
2010	Toplam kullanılabilir gelir	12,106	21,109.660	16,304.500	134.01	642,017.800
	Menkul kıymet harici toplam kullanılabilir gelir	12,106	20,204.580	15,697.810	-450	377,517.800
	Aylık konut masrafı	12,106	223.615	161	0	4,921
	Düzenli ödenen vergiler	10,158	177.497	45	0	16,550
	Menkul kıymet geliri	4,548	2,409.172	1,049.440	50	264,500

Tablo 3. Gelir ve Servet Kategorileri için Ortalama – Ortanca Oranı

Değişken	2006	2007	2008	2009	2010
Toplam kullanılabilir gelir	1.331	1.300	1.308	1.318	1.295
Menkul kıymet harici toplam kullanılabilir gelir	1.324	1.299	1.303	1.316	1.287
Aylık konut masrafı	1.295	1.416	1.390	1.388	1.389
Düzenli ödenen vergiler	5.293	4.798	3.895	5.055	3.944
Menkul kıymet geliri	1.958	2.362	2.346	2.222	2.296

Not: Tablo 3.'teki değerler, Tablo 2.'deki ortalama değerinin ortanca değerine bölünmesi ile hesaplanmıştır.

Yöntem

Çoklu-zenginliğin gelişiminin araştırıldığı bu çalışmada yöntem olarak, Peichl ve Pestel (2013a)'in *ikili eşik değer yöntemi* (dual cut-off method) uygulanmıştır. Bu yöntemle göre, öncelikle toplam hanehalkı nüfusu dört zenginlik boyutunun (Düzenli ödenen vergiler, aylık ortalama konut masrafı, menkul kıymet geliri ve menkul kıymet harici kullanılabilir gelir) her birinde yüzde yirmilik dilimlere ayrılmıştır. Her bir boyutta en üst yüzde yirmilik grubu belirleyen en küçük değer birinci eşik değer olarak belirlen-

miştir (Bakınız Tablo 4.).² Her bir boyut için tespit edilen birinci eşik değeri aşan her hanehalkı, o boyuta göre 'zengin' kabul edilmiştir. Örneğin, 2006 (2010) yılında bir hanehalkının menkul kıymet hariç kullanılabilir geliri 19,647 TL'yi (28,263 TL'yi) aşıyorsa bu hanehalkı o yıl için menkul kıymet hariç kullanılabilir gelire göre zengin sayılmıştır (Bkz. Tablo 4.). Diğer bir deyişle, birinci eşik değer, her bir yıl için her bir boyutta zengin hanehalklarını tespit etmeye yarayan parametredir.

2 Birinci eşik değer, çok boyutlu zenginliğin nasıl tanımlandığını belirlemesi açısından önemlidir. Literatürde yoksulluk sınırı ölçütleri üzerine yaygın görüş birliği olmasına rağmen, zenginlik alt sınırının belirlenmesi farklılık gösterir. Örneğin, zenginlik kriteri olarak gelir dağılımında zenginlik seviyesi ortanca (medyan) değerinin çeşitli katları olarak belirlenebildiği gibi (Medeiros, 2006; Barry, 2002; Peichl, Schaefer and Scheicher, 2010), nüfusu yüzdelik dilimlere ayrılarak en üst yüzdelik dilim olarak da belirlenebilir (Cowell, 2010; Pestel and Peichl 2013a; Kontbay-Busun and Peichl, 2014). Bu çalışmada ikinci yol izlenerek, birinci eşik değer en üst %20'lik dilim olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4. En üst yüzde 20’lik Dilim Eşik Değerleri (Birinci Eşik Değer)³

Yıl	Yüzdelik Dilim	Toplam Kullanılabilir Gelir	Aylık Konut Masrafı	Düzenli Ödenen Vergiler	Menkul Kıymet Harici Kullanılabilir Gelir	Menkul Kıymet Gelirleri
2006	80%	20621,54	246	194	19647,29	2357,99
2010	80%	29419,4	350	300	28263,72	3074,62

Notlar:

(1) Tüm değerler TL cinsindedir.

İkinci eşik değer (k) ise, araştırmaya konu olan “çok boyutlu” zenginliğin tanımlanmasını sağlar. Çok boyutlu zenginlik, herhangi bir hanehalkının en az boyutta birinci eşik değeri geçmesi olarak ifade edilebilir. Örneğin, ikinci eşik değer iki olarak belirlendi ise; bu değer, bir hanehalkının çok-boyutlu zengin sayılabilmesi için dört boyutun en az ikisinde zengin olma koşulunu sağlaması gerektiğini gösterir. Tablo 5’te ikili eşik değer yönteminin örnek bir uygulaması verilmiştir. İlk sütun temsili nüfusun hanehalkı sıra sayısını (bülten numarasını) göstermektedir. 2, 3, 4 ve 5. sütunlar ise zenginlik kriteri olarak belirlediğimiz ölçütlere göre hanehalkının o ölçütte zengin olup olmadığını göstermektedir. Buna göre, her hanehalkı için her bir zenginlik kriterinde en üst yüzde 20’lik dilimde yer alanlar bir, diğerleri ise olarak işaret-

lenmiştir. 7. sütun ise ikinci eşik değer kriterine göre çok boyutlu zengin hanehalklarını listeler. Örneğin, ikinci eşik değer iki olarak alınırsa ($k = 2$), 7. sütundaki birlerin toplamı çoklu-zenginlik eşliğini aşan hanehalklarının toplam sayısını verir. Bu toplam $s(k = 2)$ olarak gösterilmiştir. Son olarak 8. sütunda ikinci eşik değere göre çok-boyutlu zengin olarak belirlenmiş hanehalklarının zengin oldukları ölçüt sayıları listelenmiştir.⁴ Çok boyutlu zenginlerin zengin oldukları ölçüt sayısı toplamı ise $c(k = 2)$ şeklinde ifade edilmiştir. Dikkat edilirse, yukarıda verilen örnekte 3 numaralı hanehalkı zenginlik kriteri olarak belirlenen dört kategoriden yalnızca bir kritere göre ilk yüzde 20 içinde yer aldığından, çok-boyutlu zengin sayılmamıştır.

3 2006 ve 2010 yılları için toplam nüfusu %20, %40 ve %60’lık dilimlere ayıran eşik değerler makalenin sonundaki Ekde verilmiştir.

4 Daha açık olarak, 8. sütun 6. ve 7. sütunların çarpımına eşittir.

Tablo 5. Zenginlik Boyutları

Hanekalkı	Konut		Menkul Kıymet Harici Kullanılabilir Gelir		Zengin Olunan Boyut Sayısı	Çok-boyutlu Zengin (örneğin ikinci eşik değer 2 olarak belirlendiğinde en az 2 ölçüte göre zengin olanlar)	Çok-Boyutlu Zenginlerin Oldukları Boyut sayısı
	Masrafı	Vergi	Kıymet	Geliri			
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1	1	0	0	1	2	1	2
2	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	1	0	1	0	0
4	1	1	0	0	2	1	2
5	1	1	0	1	3	1	3
6	1	1	1	1	4	1	4
.
.
.
N
TOPLAM						s(k=2)	c(k=2)

Notlar: İlk sütun temsili nüfusun hanekalkı sıra sayısını belirtir. 2-5. sütunların her biri zenginlik boyutları olarak belirlediğimiz ölçütleri gösterir. Buna göre, her hanekalkı için her bir zenginlik boyutunda en üst yüzde 20'lik dilimde olanlar 1 olarak işaretlenmiştir.

İkili eşik değeri yöntemi kullanılarak çeşitli oranlar üretilebilir (Peichl ve Pestel, 2013a). Bunlardan biri, zengin hanekalkı oranıdır ($HR(k)$). Zengin hanekalkı oranı, çok-boyutlu tanımını karşılayan; diğer bir deyişle, ikinci eşik değeri aşan hanekalklarının toplam hanekalkı sayısına oranıdır:

$$\text{Zengin hanekalkı oranı} = HR(k) = \frac{s(k)}{n} \quad (1)$$

Peichl ve Pestel (2013a), zengin hanekalkı oranının, çok-boyutlu zengin bir hanekalkının zengin olduğu kategori sayısının artması ya da azalması durumunda sabit kalacağından yola çıkarak boyut ayarlamalı zenginlik oranını oluşturmuştur.

Buna göre; boyut ayarlamalı zenginlik oranı ($R_{HR}^M(k)$), çok-boyutlu zengin hanekalklarının

zengin oldukları kategori sayısının toplamının, tüm zenginlik kategorilerinin toplam hanekalkı sayısı ile çarpımına oranı olarak tanımlanmıştır:

$$\text{Boyut Ayarlamalı Zenginlik Oranı} = R_{HR}^M(k) = \frac{c(k)}{n \cdot d} \quad (2)$$

Bu oranda, payda eğer bütün hanekalkları tüm kategorilerde zengin olsaydı ortaya çıkacak toplam zenginliği (tüm hanekalklarının potansiyel zenginliği) ifade etmektedir. Boyutayarlamalı zenginlik oranı ve zengin hanekalkı oranı arasındaki fark şöyle açıklanabilir: İlki, en üst yüzde yirmilik dilimdeki zengin hanekalklarının zengin olabileceği boyut sayısını esas alırken ikincisi, en üst yüzde yirmilik dilimdeki zengin hanekalkı sayısını esas almaktadır.

Boyut ayarlamalı zenginlik oranının zengin hanekalkları oranına bölünmesi ise, "ortalama zenginlik oranı"nı (Peichl ve Pestel, 2013a) verir. Ortalama

zenginlik oranı (λ), tüm çok-boyutlu zengin hanehalklarının zengin oldukları kategori sayısı toplamını, çok-boyutlu zengin hanehalklarının potansiyel zenginliğinin bir yüzdesi olarak ölçer. Diğer bir deyişle, çok boyutta zengin sayılan hanehalklarının zengin oldukları boyut sayısının, çok boyutta zengin sayılan hanehalklarının tüm boyutlarda zengin olması durumundaki toplam zenginliğe oranıdır.

$$\text{Ortalama Zenginlik Oranı} = \text{AAS}(k) = \frac{R_{HR}^M(k)}{HR(k)} = \frac{c(k)}{s(k) \cdot d} \quad (3)$$

Bu çalışmanın amacı, zenginliği dört boyutta (menkul kıymet geliri, menkul kıymet hariç kullanılabilir

gelir, konut masrafı, düzenli ödenen vergiler) değerlendirip yukarıda tanımlanan oranlar yardımıyla incelemektir.

Bulgular

Tablo 6., tanımlanan dört zenginlik boyutunun her birinde en üst yüzde 20’lik dilimleri belirleyen eşik değerleri (Bakınız. Tablo 4.) aşan hanehalkı sayısının zenginlik boyutlarına göre dağılımını 2006 ve 2010 yılları için göstermektedir. İkinci sütun, en az bir ya da daha fazla boyutta zengin hanehalklarının yüzdesini gösterirken; izleyen sütunlar, tam olarak boyutta zengin hanehalklarının yüzdesini vermektedir.⁵ İkin-

Tablo 6. Zengin Hanehalklarının Toplam Hanehalkı Sayısına Oranı

Yıl	En az bir	Bir boyutta	İki boyutta	Üç boyutta	Dört boyutta
	boyutta zengin ($k \geq 1$)	zengin ($k = 1$)	zengin ($k = 2$)	zengin ($k = 3$)	zengin ($k = 4$)
2006	46.25	25.06	11.90	6.15	3.14
2010	47.75	26.49	12.31	6.96	1.99

ci sütunda görüldüğü üzere, Türkiye’de toplam hanehalkı nüfusunun yarıdan fazlası boyutların hiçbirinde zengin değildir. Diğer bir deyişle, 2006 yılında hanehalklarının yaklaşık yüzde 54’ü ve 2010 yılında yaklaşık yüzde 52’si “düzenli ödenen vergiler”, “aylık ortalama konut masrafı”, “menkul kıymet geliri” ve “menkul kıymet hariç kullanılabilir gelir” kategorilerinin hiç birinde en üst yüzde 20’lik dilime girmemektedir.⁶

Tablo 6.’daki tam olarak k boyutta zengin hanehalkı oranlarını gösteren sütunları yorumlayacak olursak; örneğin üçüncü sütunda 2010 yılında “düzenli ödenen vergiler”, “aylık ortalama konut masrafı”, “menkul kıymet geliri” ve “menkul kıymet hariç kullanılabilir gelir” kategorilerinin herhangi birinde ($k = 1$) en üst yüzde 20’lik dilimde olan hanehalkı sayısı, toplam hanehalkı sayısının yüzde 26.49’unu oluşturmaktadır. Yine aynı şekilde, yukarıda sıralanan gelir ve servet kategorilerinden herhangi ikisinde ($k = 2$)

en üst yüzde 20’lik dilime giren hanehalkının oranı yüzde 12.3’dür. Yine aynı yıl için, $k = 3$ ve $k = 4$ iken zengin sayılan hanehalklarının toplam hanehalkı sayısına oranı, sırasıyla, yüzde 6.9 ve yüzde 1.9’dur.

Tablo 6’dan görüldüğü üzere, 2006-2010 yıllarını kapsayan dönemde bir, iki ve üç boyutta zengin olanların sayısı artarken, dört boyutun hepsinde de zengin olan hanehalklarının toplam hanehalkı sayısına oranı düşmüştür: 2006’dan 2010 yılına en az bir boyutta zengin olanların oranı yüzde 46.25’den 47.75’e çıkmış ; bu artışa bir, iki ve üç boyutta zengin olanların sayısındaki artış katkıda bulunmuştur. Buna karşılık; 2006 yılında dört boyutun hepsinde de zengin sayılan hanehalklarının tüm nüfustaki hanehalklarına oranı yüzde 3.14 iken, bu oran 2010 yılında yaklaşık yüzde 2’ye düşmüştür. Kısaca; hiçbir boyutta zengin olmayanların oranı düşerken, buna paralel, “dört dörtlük” zengin sayılan hanehalklarının oranı da azalmıştır.

⁵ Tablo 6’da 2. Sütundaki değerler, 3,4,5 ve 6. Sütunlarda gösterilen değerlerin toplamıdır.

⁶ 2006 yılı için %100-%46.25= %53.75 ve 2010 yılı için: %100-%47.75= %52.25

Tablo 7. Çok-Boyutlu Zenginlik Oranları

İkinci eşik değeri	Zengin hanehalkı		Boyut ayarlamalı		Ortalama zenginlik	
	oranı		zenginlik oranı		oranı	
	(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)
	2006	2010	2006	2010	2006	2010
$k \geq 1$	46.3	47.7	20.0	20.0	43.2	41.9
$k \geq 2$	21.2	21.3	13.7	13.4	64.7	62.9
$k \geq 3$	9.3	8.9	7.8	7.2	83.5	80.6
$k \geq 4$	3.1	2.0	3.1	2.0	100	100

Tablo 7., ikinci eşik değerin farklı değerlerine göre çok-boyutlu zenginlik oranlarının 2006 ve 2010 yılları için aldığı değerleri göstermektedir. Zengin hanehalkı oranını gösteren Panel A'da görüldüğü gibi 2010 yılında, en az bir, en az iki, en az üç ve en az dört boyutta zengin hanehalklarının oranı sırasıyla yüzde 47.7; 21.3; 8.9 ve 2'dir. ⁷ Tablo 7.'nin Panel A'sı ile Tablo 6. arasındaki farkı belirtmek gerekirse: Örneğin, çok-boyutlu zengin sayılma koşulu dört kategoriden sadece üçünde zengin olmak olarak tanımlansaydı ($k \geq 3$), zengin hanehalkı oranı 2010 yılı için yüzde 6.9 olacaktı (Bakınız. Tablo 5.). Böyle bir zenginlik tanımı, dört boyutun hepsinde zengin olanları göz ardı etmiş olurdu. Bunun yerine, çok-boyutlu zenginlik dört kategoriden en az üçünde zengin olmak şeklinde ($k \geq 3$) tanımlansaydı, bu sefer zengin hanehalkı oranı aynı yıl (2010) için -dört boyutun dördünde de zengin olanlar dışlanmamış olacağından- yüzde 8.9'a yükselecekti.

Boyut ayarlamalı zenginlik oranı, $R_{HR}^M(k)$, toplumdaki zenginlerin zengin olduğu boyut sayısının toplamının, $c(k)$, nüfusla çoğaltılmış toplam zenginlik boyutuna, $c(k)$, oranıdır. Tüm servet ve gelir dağılımları için birinci eşik değeri, en üst yüzde 20'lik dilim olarak belirlendiğinden, boyut ayarlamalı zenginlik oranı, $R_{HR}^M(k)$, rasyonun tanımı gereği, $k \geq 1$ için, yüzde 20'dir (Tablo 6., Panel B). Tanım gereği, ikinci eşik değeri (k) arttıkça boyut ayarlamalı zenginlik oranı düşer.⁸ Bunun nedeni, örneğin çok-boyutlu

zengin sayılma koşulu en az ve herhangi iki boyutta zengin olmak ($k \geq 2$) diye tanımlandığında, $k \geq 1$ iken zengin sayılan bazı hanehalklarının sayım dışı kalmasıdır.

Boyut ayarlamalı zenginlik oranı (Tablo 7., Panel B) ve ortalama zenginlik oranı (Tablo 7., Panel C) arasındaki fark, oranların paydasındadır. Buna göre ilk oran, toplumun zenginlik potansiyelinin ne kadarının zengin nüfusta (en üst yüzde yirmilik dilimde olup ikinci eşik değeri de sağlayanlar) yoğunlaştığını; diğer oran ise, zengin nüfusa ait potansiyel zenginlik yüzde kaçını gerçekleştirdiğini göstermektedir.⁹ Buna göre; 2010 yılında, örneğin $k \geq 2$ iken, toplumun potansiyel zenginliğinin yüzde 13.4'ü zengin nüfusun elinde bulunmaktadır; zengin nüfus ise kendi potansiyel zenginliğinin yüzde 62.9'unu gerçekleştirmiştir.

Tablo 7., Panel B'den görüldüğü üzere, farklı değerlerinde boyut ayarlamalı zenginlik oranı yıllar içinde düşmektedir. 2006 yılından 2010 yılına hanehalkı sayısı arttığına göre (Bakınız Tablo 1.), bu oranın yıllar içinde düşmesinin sebebi çok ölçütlü zenginlerin zengin oldukları boyut sayıları toplamının hanehalkı sayısı artışından daha yavaş artmasıdır.

Bu üç zenginlik oranı yorumlanırken, hanehalkı gruplarının toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay da göz önüne alınmalıdır. Bu amaçla hazırlanan Tablo 8., Tablo 6'da gösterilen hanehalkı yüzdelerinin toplam

⁷ Panel A'daki değerler, Tablo 6'da 3, 4, 5 ve 6. Sütunların birikimli toplamıdır.

⁸ İkinci eşik değeri boyut sayısına eşit olarak belirlendiğinde ($k = 4$) ise, boyut ayarlamalı zenginlik oranı ve zengin hanehalkı oranı birbirine eşit olur.

⁹ Tanım gereği ikinci eşik değeri boyut sayısına eşit olarak belirlendiğinde ($k = 4$), ortalama zenginlik oranı yüzde yüze eşit olur.

gelirden aldığı payları vermektedir. Tablo 8'deki ilk sütunlar 2006 ve 2010 yılları için Tablo 6'daki zengin hanehalkı oranlarını; ikinci sütunlar bu zengin hanehalklarının toplam kullanılabilir gelirden aldığı payı; üçüncü sütunlar ise her bir çoklu-zengin gurubunun toplam harcanabilir gelirden aldığı *ortalama* payı göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, Tablo 8'deki üçüncü sütunlar, ilk sütunda yer alan zengin hanehalkları oranlarının yüzde birlik kısmının harcanabilir gelirden aldığı payı göstermektedir ve ikinci sütündeki değerlerin birinci sütündeki değerlere bölünmesi ile elde edilmiştir. Buna göre, 2006'dan 2010 yılına bakıldığında, yalnızca bir, yalnızca iki ve yalnızca üç boyutta zengin hanehalklarının toplam hanehalkı içindeki payı ve toplam kullanılabilir hanehalkı geli-

rinden aldıkları pay artmıştır. Bununla birlikte, dört boyutun dördünde de zengin hanehalklarının toplam hanehalkı içindeki oranı ve bunların toplam kullanılabilir gelirden aldıkları paylar düşmüştür. Her bir çok-boyutlu zengin gurubunun toplam harcanabilir gelirden aldığı ortalama payın yıllar arasındaki değişimine bakıldığında ise; 2006'dan 2010 yılına $k = 1$ ve $k = 2$ için bu payın düştüğü; $k = 3$ ve $k = 4$ için ise arttığı görülmektedir. Özetle, 'dört dörtlük' zengin grubunun toplam gelirden aldığı pay 2006 yılından 2010 yılına düşse de, bu gruptaki her yüzde bir dilimdeki hanehalkı başına düşen ortalama gelir yüzde 3.48'den yüzde 4.16'ya yükselmiştir.

Tablo 8. Zengin Hanehalklarının Toplam Gelirden Aldığı Pay

	2006			2010		
	Herhangi k boyutta zengin hanehalkı oranı (A)	Herhangi k boyutta zengin hanehalklarının toplam gelirden aldığı pay (B)	%1'in aldığı pay (C=B/A)	Herhangi k boyutta zengin hanehalkı oranı (A)	Herhangi k boyutta zengin hanehalklarının toplam gelirden aldığı pay (B)	%1'in aldığı pay (C=B/A)
$k \geq 1$	46.25	67.75	1.46	47.75	68.77	1.44
$k = 1$	25.06	24.314	0.97	26.49	25.169	0.95
$k = 2$	11.9	19.028	1.60	12.31	19.228	1.56
$k = 3$	6.15	13.482	2.19	6.96	16.097	2.31
$k = 4$	3.14	10.927	3.48	1.99	8.278	4.16

Not: (A) ile gösterilen sütunlar Tablo 6'dan alınmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada 2006-2010 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verileri ile Peichl ve Pestel'in geliştirdiği ikili eşik değeri yöntemi kullanılarak Türkiye'de çokboyutlu zenginliğin gelişimi incelenmiştir. Çok-boyutlu zenginlik, zenginlik ölçütü sayılabilecek birden fazla göstergeyi eş zamanlı olarak göz önünde bulduran bir kavramdır. Buna göre, zenginlik, gelir ve servet değişkenlerini temsilen seçilen düzenli ödenen vergiler, aylık ortalama konut masrafı, menkul kıymet geliri ve menkul kıymet harici kullanılabilir gelir olmak üzere toplam dört boyut üzerinden incelenmiştir.

Bir hanehalkının çok-boyutlu zengin sayılma koşulu; sırasıyla, bu dört boyuttan sadece birinde, sadece ikisinde, sadece üçünde ve sadece dördünde en üst yüzde 20'lik dilimde olmak olarak ve ayrıca en az bir, en az iki, en az üç ve en az dört boyutta en üst yüzde 20'lik dilimde olmak olarak tanımlanmıştır. İkinci tanım çok-boyutlu zenginlik koşuluna bir alt sınır belirlediğinden ve bu alt sınırdan daha fazla kategoride zengin olanları da hesaplamalara kattığından daha kapsamlıdır. Çok-boyutlu zenginliğin bu kapsamlı tanımı için zengin hanehalkı, boyut ayarlamalı zenginlik ve ortalama zenginlik oranları hesaplanmıştır.

Zengin hanehalkı oranının gösterdiği üzere; 2006 ve 2010 yıllarında Türkiye'deki hanehalklarının yarısından fazlası hiç bir boyutta en üst yüzde 20'lik dilime girmemektedir. Öte yandan, tüm hanehalkları arasında dört boyutun hepsinde de zengin olanların oranı 2006 yılından 2010 yılına gelindiğinde yüzdeüçten yüzdeikiye düşmüştür. En az bir boyutta zengin hanehalklarının oranı ve bu zengin hanehalkı gurubunun toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay 2006 yılından 2010 yılına yükselse de, bu guruptaki her yüzde birlik hanehalkı başına düşen ortalama kullanılabilir gelir payı düşmüştür. Tam tersi, dört boyutun dördünde de zengin olanların oranı ve gelirden aldıkları pay düşerken, bu guruptaki her yüzde birlik hanehalkı başına düşen ortalama kullanılabilir gelir payı 2006 yılından 2010 yılına artmıştır.

Ele alınan dönem içinde, gelir-servet dağılımının, en üst derecede zengin (dört boyutun dördünde de zengin) gurup lehine değiştiği görülmektedir. Ortalama-ortanca oranını, 2006 yılından 2010 yılına servet göstergesi olan vergi için düşerken, gelir kategorisi içinde yer alan menkul kıymet geliri için artmaktadır. Bu bulgular, gelir-servet eşitsizliğine arttırıcı yönde katkı yapan menkul kıymet geliri ve verginin, bölüşüm eşitsizliğini azaltmayı hedefleyen politaka yapıcılar açısından önemini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Alkire, S., Foster, J. (2011). Counting and Multidimensional Poverty Measurement. *Journal of Public Economics*, 95, 476-487.

Atkinson, A. B. (2003). Multidimensional Deprivation: Contrasting Social Welfare and Counting Approaches. *Journal of Economic Inequality*, 1, 51-65.

Atkinson, A. B. (2005). Comparing the Distribution of Top Incomes across Countries. *Journal of the European Economic Association*, 3(2-3), 393-401.

Atkinson, A. B. ve Piketty, T. (2007). *Top Incomes over the Twentieth Century*. Oxford University Press, Oxford.

Atkinson A. B., Piketty, T. ve Saez, E. (2011). Top Incomes in the Long run of History. *Journal of Economic Literature*, 49, 3-71.

Boratav, K. (2015, 15 Mart). Diplomalı Proleterler: Öğretmen Olmak. www.birgun.net.

Cowell, F. A. (2011) Inequality among the Wealthy, *LSE STICERD Research Paper No. CASE150*.

Decancq, K., Lugo, M. A. (2012). Inequality of Well-Being: A Multidimensional Approach. *Economica*, 79 (316), 721-746.

Decancq, K., Lugo, M. A. (2013). Weights in Multidimensional Well-Being: An Overview. *Econometric Reviews*, 32 (1), 7-34.

Decancq, K., Ooghe, E. (2010). Has the World Moved Forward? A Robust Multidimensional Evaluation. *Economics Letters*, 107 (2), 266-269.

Jenkins, S. P., Jantti, M. (2005). Methods for Summarizing and Comparing Wealth Distributions. *ISER Working Paper 2005-05*, Institute for Social and Economic Research, University of Essex, Colchester, UK.

Kontbay-Busun, S., Peichl A. (2014). Multidimensional Affluence in Income and Wealth in the Eurozone – A Cross Country Comparison Using the HFCS. *ZEW Discussion Paper 14-124*.

Kopczuk, W., Saez, E. (2004). Top Wealth Shares in the United States, 1916-2000: Evidence from Estate Tax Returns. *National Tax Journal*, 57(2), 445-487.

Medeiros, M. (2006). The Rich and the Poor: the Construction of an Affluence Line from the Poverty Line. *Social Indicators Research* 78, 1-18.

Peichl, A., Pestel, N. (2013a). Multidimensional Affluence: Theory and Applications to Germany and the US. *Applied Economics*, 45 (32), 4591-4601.

Peichl, A., Pestel, N. (2013b). Multidimensional Well-being at the Top: Evidence for Germany. *Fiscal Studies*, 34 (3), 355-371.

Peichl, A., Schaefer, T., Scheicher, C. (2010). Measuring Richness and Poverty: A Micro Data Application to Europe and Germany. *Review of Income and Wealth*, 56, 597-619.

- Piketty T. (2005). Top Income Shares in the Long Run: An Overview. *Journal of the European Economic Association*, 3(2-3): 382-392.
- Piketty, T., Goldhammer, A. (2014). *Capital in the Twenty-first Century*. Cambridge Massachusetts: Belknap of Harvard UP.
- Piketty, T., Saez, E. (2006). The Evolution of Top Incomes: A Historical and International Perspective. *American Economic Review*, 96 (2), 200-205.
- Roine, J., Vlachos, J., Waldenström, D. (2009). The Long-run Determinants of Inequality: What Can We Learn from Top Income Data?. *Journal of Public Economics*, 93 (7-8), 974-988.
- Roine, J., Waldenström, D. (2008). The Evolution of Top Incomes in an Egalitarian Society: Sweden, 1903-2004. *Journal of Public Economics*, 92 (1-2), 366-387.
- Roine J., Waldenström, D. (2011). Common Trends and Shocks to Top Incomes: A Structural Breaks Approach. *The Review of Economics and Statistics*, 93 (3), 832-846.
- Saez E. (2005). Top Incomes in the United States and Canada Over the Twentieth Century,“ *Journal of the European Economic Association*, 3 (2-3), 402-411.
- Sönmez, M. (2014, 13 Ekim). Turkey Ranks First in the Inequality of Income Distribution. www.hurriyet-dailynews.com.
- Stiglitz J. E., Sen A., Fitoussi J. P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris.

Ek

Tablo 1. Yüzdellik Dilim Eşik Değerleri (1. Eşik Değer)

2006					
Yüzdellik Dilim	Toplam Kullanılabilir Gelir	Konut Masrafı	Vergi	Menkul Kıymet Harici Kullanılabilir Gelir	Menkul Kıymet Gelirleri
20%	6307	79	0	6065,35	280
40%	9508,31	115	15	9064,13	600
60%	13621,14	160	60	12988,45	1175,9
80%	20621,54	246	194	19647,29	2357,99
2010					
Yüzdellik Dilim	Toplam Kullanılabilir Gelir	Konut Masrafı	Vergi	Menkul Kıymet harici Kullanılabilir Gelir	Menkul Kıymet Gelirleri
20%	10014,36	92	0	9666,63	304,28
40%	14554,04	142	30	14008,67	703,53
60%	20063,37	201	98	19450,57	1379,76
80%	29419,4	350	300	28263,72	3074,62

Notlar:

(1) Tüm değerler TL cinsindedir.